

LIBER XXVII

Cap. 1–3: Strijd bij Herdonea en Numistro

- 1 Hic status rerum in Hispania erat. In Italia consul Marcellus *Verovering van*
Salapia per prodicionem recepta Marmoreas et Meles de Samni- *Salapia.*
2 tibus vi cepit. Ad tria milia militum ibi Hannibalis, quae praesi-
dii causa relicta erant, oppressa: praeda – et aliquantum eius fuit
– militi concessa. Tritici quoque ducenta quadraginta milia
modium et centum decem milia hordei inventa.
- 3 Ceterum nequaquam inde tantum gaudium fuit quanta clades *Nederlaag bij Her-*
4 intra paucos dies accepta est haud procul Herdonea urbe. Castra *donea.*
ibi Cn. Fulvius proconsul habebat spe recipiendae Herdoneae,
quae post Cannensem cladem ab Romanis defecerat, nec loco
5 satis tuto posita nec praesidiis firmata. Neglegentiam insitam
ingenio ducis augebat spes ea quod labare iis adversus Poenum
fidem senserat, postquam Salapia amissa excessisse iis locis in
6 Bruttios Hannibalem auditum est. Ea omnia ab Herdonea per
occultos nuntios delata Hannibali simul curam sociae retinendae
urbis et spem fecere incautum hostem adgrediendi. Exercitu
expedito ita ut famam prope praeveniret magnis itineribus ad
Herdoneam contendit et, quo plus terroris hosti obiceret, acie
instructa accessit.
- 7 Par audacia Romanus, consilio et viribus impar, copiis raptim *Het verloop van het*
eductis conflixit. Quinta legio et sinistra ala acriter pugnam *gevecht.*
8 inierunt; ceterum Hannibal signo equitibus dato ut, cum pedes-
tres acies occupassent praesenti certamine oculos animosque,
circumvecti pars castra hostium, pars terga trepidantium invade-

1. 1. status rerum in Hispania: in de voorafgaande capita 41-51 van Boek 26 is de verovering van Carthago Nova door Scipio behandeld. — **de Samnitibus vi cepit:** capere aliquid de aliquo – iem. iets afpakken; de Samnieten hadden de kant van Hannibal gekozen. **2. oppressa:** ‘overmeesterd’. — **tritici:** triticum - tarwe. **ducenta quadraginta milia modium:** 240.000 schepel; modius (gen. plur. meestal modium) - schepel (8,75 liter). — **milia hordei:** = hordei milia modium; hordeum - gerst. **3. tantum... quanta:** een vergelijking van ongelijkwaardige begrippen; voor clades denke men iets als maestitia propter cladem. **4. Herdoneae quae:** = Herdoneae, quae urbs. — **posita:** bij castra. **5. spes ea quod:** ‘de hoop die daaruit bestond dat’. — **iis**¹: = Herdoneae incolis. — **postquam:** leidt tijdsbepaling bij labare in. **6. exercitu expedito:** met een leger zonder tros. — **acie instructa:** ‘in slagopstelling’.

rent, ipse Cn. Fulvi similitudinem nominis – quia Cn. Fulvium 9
 praetorem biennio ante in iisdem devicerat locis – increpans,
 similem eventum pugnae fore adfirmabat. Neque ea spes vana 10
 fuit. Nam cum comminus acie et peditum certamine multi ceci-
 dissent Romanorum, starent tamen ordines signaque, equestris
 tumultus a tergo, simul a castris clamor hostilis auditus sextam 11
 [ante] legionem, quae in secunda acie posita prior ab Numidis
 turbata est, quintam deinde atque eos qui ad prima signa erant
 avertit; pars in fugam effusi, pars in medio caesi, ubi et ipse Cn. 12
 Fulvius cum undecim tribunis militum cecidit. Romanorum 13
 sociorumque quot caesa in eo proelio milia sint, quis pro certo
 adfirmet, cum tredecim milia alibi, alibi haud plus quam septem
 inveniam? Castris praedaeque victor potitur. Herdoneam, quia et 14
 defecturam fuisse ad Romanos comperit nec mansuram in fide,
 si inde abscessisset, multitudine omni Metapontum ac Thurios
 traducta incendit: occidit principes qui cum Fulvio conloquia 15
 occulta habuisse comperti sunt. Romani qui ex tanta clade
 evaserant diversis itineribus semermes ad Marcellum consulem
 in Samnium perferunt.

*Onbeslist gevecht
 bij Numistro.*

Marcellus nihil admodum tanta clade territus litteras Romam 2
 ad senatum de duce et exercitu ad Herdoneam amisso scribit: 2
 ceterum eundem se, qui post Cannensem pugnam ferocem victo-
 ria Hannibalem contuderit, ire adversus eum, brevem illi laeti- 3
 tiam qua exsultet facturum. Et Romae quidem cum luctus ingens 3
 ex praeterito, tum timor in futurum erat: consul ex Samnio in 4

9. increpans: verwijtend of honend toeroepend. **10. comminus acie:** het adverbium comminus is hier als attributief adiectivum bij acie gebruikt (W-M). **equestris tumultus:** ‘het rumoer veroorzaakt door de aanvallen van de <Punische> ruitelij’. **11. sextam ante legionem:** ‘het voormalig zesde legioen’. — **avertit:** ‘verdreef’, ‘dreef op de vlucht’. **12. pars in fugam effusi:** enigszins gebrekkige maar geenszins ongebruikelijke incongruentie. — **in medio:** ‘midden in de strijd’, midden op het slagveld’, ‘ter plekke’. **13. septem:** sc. septem milia. **14. nec mansuram in fide:** en dat terwijl de loyaliteit van zulke stadjes so wie so wisselden met de krijgskansen, die na deze veldslag voor de Puniërs ten gunste gekeerd leken. — **multitudine omni:** ‘de gehele bevolking’. — **qui... comperti sunt:** ‘van wie kwam vast te staan’. **2. 1. nihil admodum:** ‘zo goed als niet(s)’. — **de duce:** sc. de gesneuvelde proconsul Fulvius. **2. eundem se qui:** ‘hij, dezelfde die...’. — **ferocem victoria:** het kost enig latijns taalgevoel onmiddellijk in te zien dat *ferocem* niet hoort bij *pugnam* en dat *victoria* niet hoort bij *contuderit*.

Lucanos transgressus ad Numistronem in conspectu Hannibalis loco plano, cum Poenus collem teneret, posuit castra.

5 Addidit et aliam fidentis speciem, quod prior in aciem eduxit; nec detractavit Hannibal, ut signa portis efferri vidit. Ita tamen aciem instruxerunt ut Poenus dextrum cornu in collem erigeret,
6 Romani sinistrum ad oppidum adplicarent. Ab hora tertia cum ad noctem pugnam extendissent, fessaeque pugnando primae acies essent – ab Romanis prima legio et dextra ala, ab Hanibale Hispani milites et funditores Baliares, elephantique quoque commisso iam certamine in proelium acti – diu pugna neutro inclinata stetit. Ut primae legioni tertia, dextrae alae sinistra subiit, et
7 apud hostes integri a fessis pugnam acceperunt, novum atque atrox proelium ex iam segni repente exarsit, recentibus animis corporibusque; sed nox incerta victoria diremit pugnantes.

9 Postero die Romani ab sole orto in multum diei steterunt in acie; ubi nemo hostium adversus prodit, spolia per otium legere et congestos in unum locum cremavere suos. Nocte insequenti Hannibal silentio movit castra et in Apuliam abiit. Marcellus, ubi lux fugam hostium aperuit, sauciis cum praesidio modico Numistrone relictis praepositoque iis L. Furio Purpurione, tribuno militum, vestigiis institit sequi. Ad Venusiam adeptus eum est. Ibi per dies aliquot cum ab stationibus procuraretur, mixta equitum peditumque tumultuosa magis proelia quam
11 magna et ferme omnia Romanis secunda fuere. Inde per Apuliam ducti exercitus sine ullo memorando certamine, cum Hannibal nocte signa moveret locum insidiis quaerens, Marcellus nisi certa luce et explorato ante non sequeretur.

Marcellus volgt de wijkende Hannibal.

3 Capuae interim Flaccus dum bonis principum vendendis, agro qui publicatus erat locando – locavit autem omnem frumento –

Poging tot brandstichting in het kamp bij Capua.

5. **fidentis speciem**: ‘de uiterlijke tekenen van een man die blaakt van zelfvertrouwen’. — **prior**: ‘als eerste’. — **nec detractavit Hannibal**: ‘H. nam de uitdaging aan’. — **instruxerunt**: subject: beide aanvoerders of beide partijen.

8. **incerta victoria**: abl. abs. 10. **vestigis institit sequi**: ‘hij maakte zich op hem op de voet te volgen’; in veel I.E. talen regeert ‘volgen’ de dativus, maar dat geldt niet voor *sequi*; de dativus is dus afhankelijk van *institit* en *sequi* is infin. epexegeticus. — **adeptus... est**: adipiscor - inhalen. 11. **ab stationibus procuraretur**: ‘werden er door (F.G.M.) of vanaf (W-M) de wachtposten uitvallen gedaan’. 3. 1. **interim**: — **locavit autem omnem frumento**: de pachtsom bestond dus uit korenleveranties. Het is overigens niet waarschijnlijk dat de consul zich bezig hield zelf met de juridische en administratieve afwikkeling, een taak die

tempus terit, ne deesset materia in Campanos saeviendi, novum
 in occulto gliscens per indicium protractum est facinus. Milites
 aedificiis emotos, simul ut cum agro tecta urbis fruenda locarentur,
 simul metuens ne suum quoque exercitum sicut Hannibalis
 nimia urbis amoenitas emolliret, in portis murisque sibimet ipsos
 tecta militariter coegerat aedificare; erant autem pleraque ex
 cratibus ac tabulis facta, alia harundine texta, stramento intacta,
 omne velut de industria alimentum ignis. Haec noctis una hora
 omnia ut incenderent, centum septuaginta Campani principibus
 Blossiis fratribus coniuraverunt.

*De samenzwering
 wordt ontdekt.*

Indicio eius rei ex familia Blossiorum facto, portis repente
 iussu proconsulis clausis cum ad arma signo dato milites concurrissent,
 comprehensi omnes qui in noxa erant, et quaestione acriter habita damnati necatique;
 indicibus libertas et aeris dena milia data. Nuceros et Acerranos, querentes ubi habitarent non
 esse, Acerris ex parte incensis, Nuceria deleta, Romam Fulvius
 ad senatum misit. Acerranis permissum, ut aedificarent, quae
 incensa erant: Nuceros Atellam quia id maluerant, Atellanis
 Calatiam migrare iussis, traducti.

*Het garnizoen te
 Tarente wordt
 versterkt.*

Inter multas magnasque res, quae nunc secundae, nunc adversae
 occupabant cogitationes hominum, ne Tarentinae quidem

doorgaans aan censoren werd overgelaten.

1. ne deesset materia: een consecutieve bijzin (die *ut non* verlangt) geformuleerd als een finale bijzin, om aan te geven dat deze aanslag op zijn mannen de bevelhebber niet onaangenaam was. — **gliscens:** ‘voortwoekend’. — **protractum est facinus:** ‘een misdaad is aan het licht gebracht’. **2. milites:** object van het pas na 30 woorden volgende *coegerat*. — **aedificiis:** ‘stenen huizen’. — **emotos:** sc. *a Flacco*. — **fruenda locarentur:** fruenda is eigenlijk overbodig, immers door te verhuren geeft men de huurder het genot van de zaak. — **in portis murisque:** in betekent hier zeker niet ‘boven op’, maar ‘in de onmiddellijke nabijheid van’. **militariter:** adverbium bij aedificare, niet bij coegerat. Romeinse soldaten sliepen ’s zomers in tenten, ’s winters in barakken. Wat zij nu bouwden zat daar qua comfort zo’n beetje tussenin. **3. ex cratibus ac tabulis:** ‘van vlechtwerk en planken’. **stramento intacta:** ‘met strooien daken’. **5. ex familia:** d.w.z. hun slaven. **signo dato:** = διακελευσάμενοι. — **in noxa erant:** ‘schuldige waren’. — **quaestione acriter habita:** een enigszins euphemistische aanduiding van verhoor onder tortuur. — **aeris dena milia:** een as was oorspronkelijk een bronzen munt met een doorsnede van ± 8 cm met een gewicht van 327 gram (romeins pond). In de loop van de derde eeuw vC werd het gewicht eerst tot de helft. later tot een/zesde van het oorspronkelijke gewicht teruggebracht. **8. res quae nunc secundae nunc adversae:** voor *res nunc secundae nunc adversae, quae*.

- 9 arcis excidit memoria. M. Ogulnius et P. Aquilius in Etruriam legati ad frumentum coemendum quod Tarentum portaretur profecti, et mille milites de exercitu urbano, par numerus Romanorum sociorumque, eodem in praesidium cum frumento missi.

Cap. 4–11: Maatregelen en toebereidselen

- 4 Iam aestas in exitu erat comitiorumque consularium instabat tempus; sed litterae Marcelli, negantis e re publica esse vestigium abscedi ab Hannibale cui cedenti certamenque abnuenti
2 gravis ipse instaret, [patribus] curam iniecerant ne aut consulem
3 tum maxime res agentem a bello avocarent aut in annum consu-
4 les deessent. Optimum visum est, quamquam extra Italiam esset, Valerium potius consulem ex Sicilia revocari. Ad eum litterae iussu senatus ab L. Manlio praetore urbano missae cum litteris consulis M. Marcelli, ut ex iis nosceret quae causa patribus eum potius quam collegam revocandi ex provincia esset.

Consul Valerius wordt teruggeroepen voor de verkiezingen.

Aan dit bestand wordt nog gewerkt.

Ben je geïnteresseerd?

Mail mij dan.

George J. Winter

8. excidit memoria: *excidit memoriā!* **4. 1. in exitu erat:** ‘liep ten einde’; daar de consuls in deze periode hun ambt aanvaardden op de idus Martii, zou men i.p.v. *aestas* eerder *annus* verwachten. — **vestigium abscedi:** ‘de achtervolging opgeven’; *abscedi* is een voorbeeld van een onpersoonlijk gebruik van het passivum van een verbum intransitivum. Ongeoorloofd is *vestigium* op te vatten als (logisch) subject van *abscedi*; het moet een soort accusativus int. obi. of acc. modi zijn. — **gravis:** adverbiaal gebruikt adiectivum. **2. in annum:** het komend jaar. **3. quamquam extra Italiam esset:** als één der beide consuls buiten Italië was, werd de organisatie der *commitia centuriata* overgelaten aan de consul die wel in Italië was.
